

9.Sınıf Türk Dili ve Edebiyatı Şiirde Ölçü- Vezin Konu Anlatımı

Türk edebiyatında **aruz**, **hece** ölçüsü ve son dönemlerde **serbest ölçü** kullanılmıştır. **Hece Ölçüsü**. Şiiri oluşturan dizelerdeki hece sayılarının eşit olması kuralına dayanır. Hece ölçüsü, milli ölçümüz kabul edilir.

Örnek Yalancı dünyaya konup göçenler

Ne söylerler ne bir haber verirler

Üzerinde türlü otlar bitenler

Ne söylerler ne bir haber verirler

Yunus Emre

Örnek Güzelliğin on par'etmez

Bu bendeki aşk olmasa

Eğlenecek yer bulamaz

Gönlümdeki köşk olmasa

Aşık Veysel

Durak. Hece ölçüsüyle yazılan şiirlerde, ahengi artırmak amacıyla mısralar belli yerlerinden ayrılır. Bu ayırım yerlerine durak denir. Daha çok **4+3**, **4+4**, **4+4+3**, **6+5** durak sistemleri kullanılmaktadır.

Örnek Gâh eserim / yeller gibi (**4 + 4 = 8**)

Gâh tozarım / yollar gibi (**4 + 4 = 8**)

Gâh akarım / seller gibi (**4 + 4 = 8**)

Gel gör beni / aşk neyledi (**4 + 4 = 8**)

Yunus Emre

Örnek Dere boyu/saz olur (**4 + 3 = 7**)

Gül açılır/yaz olur(**4 + 3 = 7**)

Ben yârime/gül demem(**4 + 3 = 7**)

Gülün ömrü/az olur(**4 + 3 = 7**)

Anonim

Aruz Ölçüsü. Hecelerin kısalığı ve uzunluğu sırasına göre düzenlenmiş kalıplardan kurulu şiir ölçüsüdür. Aruz ölçüsünde hecelerin değerlerini belirleme işlemine takti denir. Kısa ünlü ile biten heceler kısa (açık) hece kabul edilir: "araba" sözcüğündeki hecelerin üçü de kısadır. Ünsüzle veya uzun ünlüyle biten heceler uzun (kapalı) hece kabul edilir: "çakmak, nâmahrem, bîtab" sözcüklerindeki tüm heceler uzundur. Bu ölçüde açık heceler “·, v” şeklinde, kapalı heceler ise “ _ “ şeklinde gösterilir. Bunlar ölçü kalıplarını oluşturur. Aruzda bazı heceler ilki kapalı ikincisi açık olmak üzere iki hece değerinde kabul edilmiştir (bir buçuk hece). Bu tür hecelere medli hece ya da bileşik hece denir. Sonunda iki ünsüz olan "Türk, üst, kurt" gibi heceler medli hecedir, yani bir buçuk hecedir. Başka deyişle bir uzun bir kısa hece kabul edilir. İçinde uzun ünlü olup ünsüzle biten "âb, yâr" gibi heceler medli hecedir, yani bir buçuk hecedir. Başka deyişle bir uzun bir kısa hece kabul edilir. Bu heceler, normal bir heceden daha fazla uzatılarak okunur ve bu şekilde okumaya med adı verilir. Aruz işlemlerinde medli heceler “ _ ·” şeklinde gösterilir. Dize sonlarındaki her hece uzun kabul edilir. Aruz ölçüsüne uydurmak için bir sözcüğün sonundaki ünsüz, ünlüyle başlayan sonraki sözcüğün başında okunabilir; bu ses olayına ulama denir. Aruz kalıbına uydurmak için kısa heceyi uzun okumaya imale denir; imale aruz kusurudur. Aruz kalıbına uydurmak için uzun heceyi kısa okumak zihaftır ve bu da bir aruz kusurudur. Farsça tamlama eki olan "-i" ile "ve" anlamındaki "ü, vü" bağlacı vezin gereği uzun da kısa da olabilir.

Aruz Terimleri. Takti (Kesme) Aruz ölçüsünde, dizelerin, durak yerlerini belirtecek biçimde kesik kesik okunmasıdır.

Örnek Bin at lı / a kın lar da / ço cuk lar gi / bi şen dik

Bin at lı / o gün dev gi / bi bir or du / yu yen dik

— • / • — — • / • — — • / • — —

Mef û lü / me fâ î lü / me fâ î lü / fe û lün

Vasl (Ulama). Ünsüzle biten bir sözcüğün ünsüzünü, ondan sonra gelen ve ünlüyle başlayan bir sözcüğün ilk hecesine bağlama (bitişik okuma) işlemine vasl (ulama) denir. Ulama, ölçüde yan yana iki açık hece gerektiği veya kapalı hecenin açılması gerektiği zaman yapılır.

Örnek Derdin nedir gönül sana bir halet olmasun
yok,

Sad elhazer ki sevdiğin ol âfet olmasun

Nadimi Kadîm

Örnek Bülbüller öter güller_açar şâd gönül

Hiç böyleliğin görmemişiz fasl-ı bahânn

Şeyhülislâm Yahya

İmale (Uzatma). Kısa bir heceyi, ölçü gereği, uzun yapmaya (uzatarak okumaya) imâle denir. İmale, bir aruz kusuru olmasına rağmen divan şairlerimiz kısa sesliyi uzun sesli olarak göstermeyi kusur olarak görmemişler, şiirlerinde sık sık imale yapmışlardır.

Örnek Kamu bîmârına cânân devâ-yı derd eder ihsân

Niçin kılmaz bana dermân beni bîmâr sanmaz mı **(Fuzuli)**

. — — — / . — — — / . — — — / . — — —

Me fâ î lün / Me fâ î lün / Me fâ î lün / Me fâ î lün

(Kalın ve koyu heceler vezin gereği kapalı hece ve uzun sesli okunması gerekmiş ve imale yapılmıştır.)

Zihaf (kıasma). Uzun heceyi aruz kalıbına uydurmak için kısa okumaktır. İmalenin tersidir. Aruz kusurlarındandır.

Örnek Ol kadar âsûde âlem sâye-i adlinde kim

Hâb-gâh eyler ğazâle pehlû-yı şîr-i neh

Nefî

Beytin ölçüsü fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün'dür. "Pehlû" sözcüğünü, ölçüye uyması için "pehlu" biçiminde yani uzun olan "-lû" hecesini kısaltarak okumak gerekir.

Med. Uzun hecenin ölçü gereği bir buçuk hece değerinde okunmasıdır. İmale ve zihafın aruz kusuru sayılmasına karşılık med, bir sanat olarak kabul edilir.

Örnek O şûh ağlar bugün kasr-ı şeref âbâde geldikçe

O nûşânû ş demler hâ tır-ı nâşâde geldikçe

. — — - / . — — - / . — — - / . — — -

Burada nûş hecesinde med vardır. Çünkü birinci kalıbın son hecesinden tam ses, ikinci kalıbın da ilk hecesinden yarım ses almıştır.

Serbest Ölçü. Serbest ölçü, Türk şiirinde 1940'lardan sonra Orhan Veli Kanık (Garip Akımı) ile yaygınlaşmaya başlamıştır. Günümüzde yazılan şiirlerin çoğu serbest ölçüde yazılmaktadır. Bu ölçüde ahenk; söyleyiş, ses akışı ve özenli sözcük seçimi ile sağlanır.